

DOPRINOS JURJA KRIZANICA I NJEGOVIH SUVREMENIKA GEOGRAFSKOM POZNAVANJU ILIRSKIH ZEMALJA

Poznavanje današnjih jugoslavenskih zemalja u Križanićevo doba bilo je prilično skromno. Sredinom 17. stoljeća turski prodori prema zapadu u Hrvatsku zaustavljeni su na liniji koju tvore rijeke Cazma i Una. Kako je geografsko proučavanje zemalja pod turskom vlašću bilo gotovo nemoguće, to je poznavanje svih zaposjednutih južnoslavenskih zemalja i njihovo predočavanje na tadašnjim geografskim kartama bilo sasvim površno i s krupnim nedostacima.¹ Kao đak isusovačke gimnazije u Ljubljani, mladi Križanić nije mogao puno toga naučiti iz geografije svoje uže domovine. Na studijama u Grazu i Bologni imao je za to bolje uvjete. U to doba geografija se izučavala na svim evropskim višim školama i sveučilištima. Kao visokoškolski udžbenik iz geografije služio je Cluverov *Introductio in universam geographiam*,² a uz njega upotrebljavala su se i druga objavljena djela, osobito brojna izdanja Ptolemejeve Geografije,³ zatim veliki atlasi Orteliusa,⁴ Mercatora,⁵ De Jodea,⁶ Blaua⁷ i drugih autora.⁸ Sva ta djela mogao je Križanić upoznati već u doba svoga školo-

¹ Poblje o tome usp. moj rad *Razvitak kartografskih upoznavanja današnjih jugoslavenskih zemalja*. Prvi dio. Od najstarijih vremena do kraja 17. stoljeća, Zagreb 1975, str. 79. i dalje.

² Philippi Cluveri, *Introductio in universam geographiam Tam veteram quam novam lib. VI, Lugduni Batavoru, 1626*. Kasnije je objavljeno više izdanja s brojnim regionalnim kartama, pa tako i s kartom Ilirika.

³ U našim krajevima i bibliotekama najčešće su se nalazila izdanja Ptolemejeve Geografije u redakcijama G. Ruscellija (Venecija 1573) i G. A. Maginija (Venecija 1598).

⁴ Abrahami Ortelii Antverpiani, *Theatrum orbis terrarum. Opus nunc tertio ab ipso auctore recognitum, multisque locis castigatum et quamplurimis novis tabulis atque commentariis auctum, Agidius Coppens van Diest, Antverpiae MDLXX*.

⁵ Atlas sive *Cosmographicae Meditationes seu Fabrica Mundi et Fabricati Figura*, Gerardo Mercatore Rupelmundano, *Illustrissimi Ducis Julie Clivie et Motis etc. Cosmographo Autore. Cum Privilegio, Duisburgi Clivorum (1595)*.

⁶ *Speculum Orbis Terrarum de G. de Jode, Antverpiae 1578 (2. izd. 1593)*.

⁷ Wilhelm Blaeuv, *Theatrum Orbis Terrarum, sive Atlas Novus, Antverpiae 1634*.

⁸ O geografskim djelima naših krajeva do sredine 17. stoljeća usp. moje djelo *Geografska bibliografija Jugoslavije od početka 16. stoljeća do 1970. godine, I. dio (Posebna izdanja Razreda za prirodne znanosti JAZU, knj. VIII/1), Zagreb 1978, str. 17. i dalje*.

vanja u Grazu i Bologni, a više je nego sigurno da ih je upoznao po svom dolasku u Rim, gdje je proveo nekoliko godina u Zavodu sv. Jeronima.

Iako Križanić nije imao uvjeta da često putuje svojom užom domovinom i da se s njom pobliže upozna, ipak je u Rimu bio smatran dobrim poznavaoцем ilirskih zemalja. Stoga nas ne iznenađuje da je odmah nakon što je došao u Rim bio pozvan da se izjasni o opsegu i granicama ilirske crkvene provincije. Kao što je poznato, 1652. godine povelu se u Zavodu sv. Jeronima u Rimu javna rasprava povodom slučaja kada je jedan mlađi kandidat, po ocu Slovenac a po majci Talijan, bez znanja slovenskog jezika, trebao biti primljen kao kanonik u taj zavod.⁹ Tom prilikom članovi Zbora sv. Jeronima podijelili su se u mišljenju ima li kandidat pravo na taj prijem i da li se uopće Slovenci mogu smatrati pripadnicima ilirske crkvene provincije, odnosno ilirskoga jezika, kako su se u ono doba nazivali svi južnoslavenski jezici.

U raspravi koja se pvela oko toga pitanja sudjelovao je i naš Križanić. On je isprva, pod utjecajem svoga prijatelja Jeronima Paštrića, tvrdio da Slovenci ne spadaju u krug ilirskih zemalja, no kasnije, kada se s tom stvari temeljitije upoznao, promijenio je početno mišljenje. Tada se počeo energično zalagati da u sastav ilirske crkvene provincije treba uz užu Hrvatsku, Slavoniju, Dalmaciju i Bosnu uključiti i čitavu Sloveniju. Kako su se njegovi suvremenici i kolege u Zavodu sv. Jeronima oko ove rasprave podijelili u mišljenjima, odlučeno je da o tome donese presudu Rota Sv. Stolice. Preslušavanja pre Rotom potrajala su sve do 1656. godine, kada je o toj stvari izrečena konačna presuda. U presudi je i izričito rečeno da se kao ilirske zemlje imaju smatrati samo Hrvatska, Slavonija, Dalmacija i Bosna, a izuzimaju se Kranjska, Koruška i Stajerska. Tako je Križanićevo mišljenje o opsegu i granicama ilirske crkvene provincije bilo službeno odbačeno.

Nakon što je Križanić otišao iz Rima u Rusiju, ilirska crkvena provincija predočavana je na tadašnjim geografskim kartama u opsegu i granicama kako je to bilo spomenuto u presudi Rote Sv. Stolice. Pripadnici Zavoda sv. Jeronima dadoše 1663. godine izraditi preglednu kartu ilirskih zemalja, koju je načinio talijanski kartograf Andrea Buffalini.¹⁰ Geografski sadržaj karte pokazuje dobro uočljiv napredak, osobito u predodžbi obalnih kontura Istre i Kvarnerskog primorja. Iz toga slijedi da se prilikom izrade te karte poslužio rezultatima mjerničko-topografskog rada Ivana Klobučarića, koji je početkom 17. stoljeća sastavio originalnu rukopisnu kartu sjeverne Dalmacije na temelju svojih višegodišnjih snimčkih radova.¹¹ Buffalinova karta ilirskih zemalja smatrana je u Rimu tijekom sljedećih godina najmjeredavnijom, napose kada se raspravljalo o opsegu ili granicama ilirske crkvene provincije na Balkanskom polu-

⁹ O tom sporu govore gotovo svi Križanićevi životopisci. Usp. V. Jagić, *Zivot i rad Jurja Križanića*, U Zagrebu 1917, str. 83. i dalje. U novije doba napose I. Golub, *Juraj Križanić i pitanje prava Slovenaca na svetojeronimske ustanove u Rimu*, *Historijski zbornik*, knj. 21/22, Zagreb 1970.

¹⁰ To je veća zidna karta koja i danas postoji.

¹¹ O Klobučariću i njegovu kartografskom radu usp. F. Popelka, *Die Landesaufnahme Innerösterreichs von Johannes Clobucciarich 1601—1605*, Graz 1924; zatim Pelozo M., *Arhitekt i kartograf Ivan Klobučarić*, *Jadranski zbornik*, knj. IX, Pula-Rijeka 1975.

otoku. Da je spomenuta karta imala utjecaj i na Križanićeve suvremenike, govori činjenica da je i naš ugledni povjesničar Ivan Lučić-Lucius prilikom svoga boravka u Rimu dao kartu iskopirati i da je prema toj kopiji kartografska firma braće Blau iz Amsterdama izradila u bakrorezu novu kartu pod naslovom »Illyricum hodiernum«,¹² koja je prvo ušla u Luciusovo djelo »De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex«, a nedugo zatim i u omašan Blauov atlas, poznatiji u geografskoj znanosti 17. stoljeća kao »Geographia Blaviana«.¹³

Iz svega toga možemo zaključiti da se pojačani interes za napredak geografskog poznavanja naših krajeva počeo stvarati upravo u Križanićevo doba. Sam Križanić je u tome pogledu imao dosta značajan udio. Živa rasprava o granicama i opsegu ilirskih zemalja koja se od 1652. do 1656. godine vodila u Rimu pred Rotom Sv. Stolice počela je i u nas i u ostalim zemljama Evrope širiti interes za te krajeve, pa je normalno da su se doskora počela pisati i objavljivati različita djela i geografske karte iz te problematike. Upravo u vremenu dok je Križanić živio i djelovao u Rusiji javljaju se u nas i u svijetu znamenita historijska i geografska djela kao što su Luciusova Historija Hrvatske i Dalmacije,¹⁴ Ladanjijeva Povijest Slavonije,¹⁵ Forstalova Stematografija obitelji Zrinjskih,¹⁶ Glavačeva karta Hrvatske,¹⁷ Valvasorova Slava vojvodine Kranjske¹⁸ i mnoga druga slična djela. Povod i poticaj za njihov nastanak moramo tražiti upravo u tadašnjim naporima da se produbi povijesno-geografska spoznaja o vlastitoj zemlji i njezinoj prošlosti. Tim naporima dao je, kako vidjesmo, i naš Križanić značajan doprinos. Osobito je značajno da da je on već sredinom 17. stoljeća shvaćao ilirske provincije na Balkanskom poluotoku u svom punom opsegu. Pa, iako je Križanićevo shvaćanje ilirskih zemalja presudom Rote Sv. Stolice bilo otklonjeno, ono se kao nepobitna činjenica provlačilo u svijesti naših učenih ljudi sve do sredine 18. stoljeća, kada je konačno prevladalo i u evropskoj geografskoj

¹² Illyricum hodiernum, quod Scriptorum communiter Sclavoniam, Itali Schia-voniam nuncupare solent, in Dalmatiam, Croatiam, Bosniam et Sclavoniam distinguuntur. Usp. o tome raspravu M. Kurelca, »Illyricum hodiernum« Ivana Lučića i ban Petar Zrinski, Zbornik Historijskog instituta JAZU, knj. VI, Zagreb 1969, str. 143. i dalje.

¹³ Wilhelm Blaeu, Geographia Blaviana, Antverpiae 1670, 11 vol.

¹⁴ Ioannis Lucii, De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex, Amstelodami, apud Ioannem Blaeu 1668.

¹⁵ Fr. Ladanj, De gestis banorum regni Sclavoniae; usp. Kurelac M., op. cit., str. 147.

¹⁶ Stematographiae Mavoritiae Familiae Comitum de Zrin etc. Per R. P. Marcum Forstal; usp. Kurelac M., op. cit., str. 147.

¹⁷ Nova hactenus editarum mendis expurgatis ac multis quae omissa erant additis accurata concinnata Partium Regni Sclavoniae et Croatiae a Christianitate etiam non possessarum Confiniumque descriptio per R. P. Staphanum Glavach Soc. Jesu Varasdinensem A.A.L.L. et Philosophie doctorem et quondam in Alma Urbe Graecensi matheseos Professorem 1673. Bakrorez u Grafičkoj zbirci JAZU u Zagrebu; usp. Vanino M., O postanku zemljovida Hrvatske od Stjepana Glavača (1673), Hrvatski geografski glasnik 8/10, Zagreb 1939, 249. i dalje.

¹⁸ Johann W. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Krain das ist wahre Belegen und Beschaffenheit dieses recht beschriebenden Römischkeyserlichen herrlichen Erblandes, In reines Teutsch gebraucht durch Erasmus Francisci, Laybach 1689, 4 vol.

znanosti.¹⁹ Stoga možemo reći da je Križanić ugradio u napredak poznavanja naših zemalja temeljne geografske spoznaje svoga vremena koje su istom kasnije dobile svoju punu znanstvenu potvrdu. Zbog toga, kada danas valoriziramo Križanića i čitavo njegovo životno djelo, treba istaknuti da je on zajedno sa svojim suvremenicima dao i zapaženi doprinos našoj historijskoj geografiji te da su upravo ti poticaji skrenuli našu geografsku znanost putovima njezina daljeg napretka.

---

¹⁹ Siroko shvaćen prostor Ilirika, odnosno ilirskih zemalja usvojili su crkveni pisci istom od vremena Farlatija. Usp. njegovo djelo *Illyrici sacri tomus primus*, gdje je na početku knjige priložena velika karta „*Tabula Illyrici Universalis et Hodierni*.“

CONTRIBUTION DE JURAJ KRIZANIĆ ET DE SES CONTEMPORAINS AUX CONNAISSANCES GÉOGRAPHIQUES DES PAYS ILLYRIQUES

Résumé

A l'époque de Krizanić les connaissances sur les pays aujourd'hui dites yougoslaves ont été très modestes vu que les Turcs tenaient dans leur pouvoir toutes nos régions jusqu'à la ligne que font les rivières Čazma et Una. A Rome, Krizanić est considéré comme un grand connaisseur de son pays quoiqu'il ne voyage pas souvent dans ces contrées. C'est pourquoi, en 1652, à l'Institut de Saint Jérôme, il se trouve impliqué au débat sur la question si l'on peut considérer les Slovènes comme les ressortissants de la nation illyrique ou bien si leur langue est une langue illyrique. On accorda de l'attention à cette question à l'occasion de la candidature d'un jeune Slovène qui posa sa candidature au poste du chanoine à l'Institut mentionné. Krizanić sous l'influence de son ami Jeronim Paštrić, prétendait au début que les Slovènes ne faisaient pas partie des pays illyriques. Plus tard, après avoir cherché de s'informer à fond, changeant d'avis, il commence à défendre l'opinion que la Slovénie doit être incluse dans les frontières de la province ecclésiastique d'Illyrie. Étant donné que les opinions sur la question différaient beaucoup il a été décidé que la rote du Saint Siège rendrait le jugement définitif. L'audition devant la rote ne finit qu'en 1656 statuant que dans le futur il ne faudrait considérer comme pays illyriques que la Croatie, la Slavonie, la Dalmatie et la Bosnie. Voilà l'opinion de Krizanić formellement rejeté. Krizanić parti en Russie, les frontières de la province ecclésiastique d'Illyrie furent considérées conformément à celles établies par le jugement de la rote du Saint Siège.

Aussi, Illyrie, ne se trouva-elle pas représentée ainsi à la grande carte géographique effectuée par le cartographe italien Andrea Buffalini. Il est certain que cette influence les contemporains de Krizanić. Notre célèbre historien Ivan Hučić-Lucius a fait copier la même carte et la maison sociale cartographique des frères Blau d'Amsterdam en a fait une nouvelle intitulée «*Illyricum hodiernum*». Celle-ci se trouva d'abord dans l'ouvrage «*De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*» de Lucius et, bienôt après, dans le grand atlas de J. Blaeu.

Il s'ensuit que c'est justement à l'époque de Krizanić que chez nous l'intérêt accroit de connaître les justes dimensions et les éléments constitutifs des «*pays illyriques*» et qu'on commence de discuter vivement

cette question. Cependant, Križanić ayant quitté son pays, des oeuvres capitales portant sur notre histoire et géographie apparaissent: notamment celles de Lucius, Ladany, Forstal, Glavač, Valvasor et autres. Cette poussée, comme on l'a vu, fut incitée de manière considérable par notre Križanić, surtout parce qu'il soutenait, avec raison et bien avant les autres, l'idée que la Slovénie faisait partie de la grande communauté des pays slaves, appelés alors illyriques.

C'est pourquoi on peut soutenir que Križanić a emmuré dans le progrès des connaissances sur notre pays une importante notion géographique de son temps quoi qu'elle fût démantée par le verdict de la rote du Saint Siège. Par conséquent, aujourd'hui, quand on valorise l'ensemble de l'oeuvre de Križanić, on ne doit pas manquer de souligner qu'il fut, de ce point de vue aussi, un travailleur inlassable de son temps et de son milieu. C'est justement grâce à son avis sur les éléments constitutifs de notre pays que notre science géographique s'orienta vers le chemin exacte de son futur développement.